

## Sanaluokat, erityisesti uralilaisia kieliä silmällä pitäen

Yleiskielitieteellisissä teoreettisissa pohdiskeluissa ja keskusteluissa on kysymys sanaluokista yhä säilyttänyt aktuaalisuutensa. Tästä on hyvänä todistuksena mm. se, että se VII kansainvälisessä lingvistikongressissa v. 1952 oli yhtenä keskeisistä aiheista. Jatkuvasti yritetään lukuisissa artikkeleissa, vieläpä laajoissa teoksissakin selvittää tätä vaikeata ja monisäikeistä ongelmaa, joka on askarruttanut tutkijoita melkein niin kauan kuin kielitiedettä on muodossa tai toisessa harjoitettu. Tämä ei ole lainkaan merkittävää, sillä tuskin on olemassa toista kysymystä, jolla samalla kertaa olisi yhtä suuri sekä käytännöllinen että teoreettinen merkitys. Kieliopit, olipa ne tarkoitettu kuinka alkeellista käytännöllistä tarvetta varten tahansa, eivät tule toimeen ilman sanaluokkajakoa, joka toisaalta taas on omansa herättämään syvää loogillista ja tietoteoreettista intressiä.

Sanaluokkajakoon kohdistuva keskustelu kytkeytyy aina tavalla tai toisella seuraaviin kahteen kysymykseen, jotka nekään eivät suinkaan ole toisistaan irrallaan:

1. Mitä periaatteita meidän olisi noudatettava, jotta pystyisimme luokittelemaan jonkin tietyn kielen sanat mahdollisimman tarkoituksenmukaisella ja pätevällä tavalla?
2. Onko olemassa vastaavuutta eri kielten sanaluokkien välillä, ja jos on, mihin se perustuu?

Pohjimmaltaan tämä toinen kysymys itse asiassa merkitsee, voidaanko luoda jonkinlainen yleiskielioppi, joka olisi kaikkien erityiskielioppien pohjana. Kun kreikkalaiset kielensä analysoidessaan päätyivät luokitteluihin, jotka yhä vieläkin suureksi osaksi hallitsevat grammatiikkaa, niin he ilmeisesti otaksuivat, että ne olivat luonteeltaan yleispäteviä eivätkä suinkaan yksinomaan kreikan kieleen sidottuja. Kreikan kielen pohjalla luodut kategoriat sovellettiin tämän ajatuksen mukaan ilman mitään erityistä perustelua latinaan. Saatujen kieliopillisten kategorian luuloteltu universaalisuus tuli aivan erityisen selvästi ilmi keskiajan kielitieteellisessä ja loogillisessa ajattelussa. Tunnettu ja usein siteerattu on Roger Baconin väite, että jos tuntee yhden kielen kieliopin, tuntee myös kaikkien muiden kielten kieliopit, mikäli asia koskee kieliopin olennaisia piirteitä. Tämä on tietysti seurausta siitä käsityksestä, että ihmiskielet heijastavat todellisuuden rakennetta, joka taas kuviteltiin Aristoteleen logiikan mukaiseksi. Niin paljon kritiikkiä kuin tätä ajatusta vastaan onkin kohdistettu, se ei suinkaan ole lakannut elämästä. Voi sanoa, että monet niistä, jotka uskovat jonkinlaisen yleiskieliopin mahdollisuuteen, ajattelevat edelleenkin samaan suuntaan kuin keskiajan skolastikot. VIGGO BRØNDAL on teoksessaan sanaluokista, joka tanskankielisenä

ilmestyi v. 1928 ja ranskankielisenä käännöksenä v. 1948, hyväksynyt Aristoteleen substanssi, kvantiteetti, kvaliteetti ja relaatio -kategoriat kaiken lingvistisen luokittelun pohjaksi, joka sellaisenaan kelpaa kaikkia kieliä varten.

Vähän toisia teitä on kulkenut HJELMSLEV, joka kuitenkin pitää yleistä kieliopin systeemiä periaatteellisesti mahdollisena. Hän sanoo, että samalla tavoin kuin äänneasu perustuu ihmisen fysiologisiin ominaisuuksiin, grammatittainen systeemi taas määräytyy tiettyjen psykologisten ominaisuuksien perusteella, jotka ovat yhteisiä koko ihmissuvulle, ks. *Principes de grammaire générale* s. 251. Sinänsä ei ole mikään mahdoton kuvitelma se, että ihmispsykyen kieltämätön samanlaisuus kuvastuisi myös kielten rakenteessa, mutta välttämätön tällainen oletamus ei ole, sillä voimme hyvin otaksua, että ihminen samanlaisuudestaan huolimatta on eri tahoilla voinut ratkaista probleeminsa eri tavoin ja intressien erilaisuuden takia päätyneet erilaisiin luokitteluihin. Väärinkäsitysten välttämiseksi haluan huomauttaa, ettei Hjelm Levin kielitieteellistä metodia suinkaan tällaisten väitteiden takia saa pitää psykologisena. Päinvastoin hän on puhtaaksi viljellyn formalismin kenties uskollisin kannattaja.

Se sanaluokkien jakoperuste, joka enemmän kuin mikään muu on saanut arvostelua osakseen, on merkityso pillinen. Itse asiassa se on traditionaalissa kieliopissa aina antiikin ajoista saakka ollut melkein pä vallitseva ja tärkein. Yhä edelleen opimme, että substantiivit ovat esineiden ja asioiden nimiä, että adjektiivit ilmaisevat ominaisuutta, verbit tekemistä tai olemista jne. Semanttinen periaate on hyvin läheistä sukua sille ajatukselle, että kielen ja todellisuuden välillä vallitsee selvä ja kiinteä vastaavuus. Viime lingvistikongressissa saksalainen Ernst Otto yksinkertaisesti väitti, että sanaluokkamme kuvastavat todellisuutta, jossa näemme esineitä, toimintaa, ominaisuuksia ja toteamme suhteita. Tämän tapaisen semanttisen näkökohdan tähdentäminen tuntuu auttamattomasti vanhentuneelta. Strukturalistinen kielitiede joka pitää itseään modernina kielitieteenä par préférence, haluaa karkottaa kaikki ei-lingvistiset jakoperusteet. Ei-lingvistiksi selitetään kaikki viittaukset merkitykseen, logiikkaan ja filosofiaan. Ainoa oikea tapa on seurata de Saussuren viitoittamaa tietä ja hyväksyä jakoperusteeksi vain sellainen menetelmä, joka osoittaa, mikä asema milläkin sanaluokalla on kielen omassa systeemissä. Tämä voidaan saavuttaa vain ankaraa formalistista metodia noudattamalla. Amerikkalainen BLOOMFIELDin koulukunta on johdonmukaisesti kehittänyt tätä ajatusta, jonka mukaan sanat saadaan luokitella yksinomaan muodon perusteella, mikä erilaisten affiksien käyttämisen lisäksi tarkoittaa myös sanan esiintymistä erilaisissa lauseyhteyksissä. Lauseyhteys merkitsee tältä formalistiselta kannalta katsottuna lähinnä ryhmämuotoa: toisia sanoja käytetään ryhmän perusosana, toisia taas

määräysoasana, ks. esim. BLOCH—TRAGER, *Outline of Linguistic Analysis* s. 60.

Pariisissa v. 1950 ilmestyneessä julkaisussa *Grammaire et Psychologie* neljä tutkijaa, nim. BUYSSENS, FOURQUET, MARTINET ja LAROCLETTE selittävät, että sanaluokat ovat erilaisia eri kielissä, ne eivät ole mitään tarkasti rajoittuneita merkityskategorioja. Niiden oikea määrittelemine voidaan tämän takia suorittaa vain morfologisesti ja syntaktisesti. BuysSENS tähdentää nimenomaan sitä seikkaa, että sana ei ole mikään itsenäinen kokonaisuus, vaan keinotekoisesti erotettu osa suuremmasta kokonaisuudesta, sen takia sen luokittaminen voi tapahtua vain funktion perusteella. Niin kuin O. FUNKE on huomauttanut, näiden tutkijain käyttämänä sana funktio sisältää selviä merkitysaineiksia, minkä takia heidänkään jakonsa eivät ole puhtaasti muodollisia (ks. *Seventh International Congress of Linguists, Preliminary Reports* s. 29 ja seur).

En usko, että viime aikojen keskustelu on tuonut mitään olennaista uutta koko kysymykseen. Tunnustan, että käsitykseni mukaan se, mitä HERMANN PAUL on kirjoittanut *Prinzipien der Sprachgeschichte* teoksessaan sanaluokista, on parasta mitä kysymyksestä koskaan on kirjoitettu. Paulin eri näkökohtia, nim. merkityksen, funktion ja taivutussuhteiden perusteella suoritettavia jakoja vastaan kohdistama kritiikki pitää yhä edelleen paikkansa, ja on vain valitettavaa, että monet nuoremmat tutkijat nykyaikana eivät näy enää piittaavan hänen esityksestään.

Yhtä vähän kuin semanttisten näkökohtien ja muiden ei-lingvististen periaatteiden nojalla suoritettu jako voi antaa tyydyttäviä tuloksia, yhtä vähän puhtaasti muodollisin tai funktionaalisin menetelmin pääsemme aukotomaan systeemiin. Ottakaamme esimerkki suomesta. Mikään formalistinen tai funktionalistinen menetelmä ei oikeuta meitä pitämään *kaksi miestä* ja *kahden miehen* -tapauksissa esiintyvää lukusanaa samaan sanaluokkaan kuuluvana. Ensimmäisessä sanaryhmässä *kaksi* on pääsana, jälkimmäisessä se taas on attribuutti, kuten *yksi mies* -ryhmässä, ks. HAKULINEN Suomen kielen rakenne ja kehitys I s. 66, vrt. myös Virittäjä 1944, s. 116. Lukusanojen varsin selvää merkitystä silmällä pitäen on sekä teoreettisesti että etenkin käytännöllisesti täysin perusteltua olla kiinnittämättä sanaluokkajaon yhteydessä huomiota tällaisiin funktion eroavuuksiin tässä tapauksessa.

Erityisesti haluan kiinnittää huomiota myös siihen, että morfologinen ja syntaktinen näkökohta voivat viedä aivan erilaisiin tuloksiin. Unkarista tunnetaan runsaasti sellaisia mielenkiintoisia tapauksia, joissa finiittimuoto saattaa esiintyä muunakin lausenjäsenenä kuin predikaattina, esim. *még elötte áll ki tudja, milyen hosszú szánom-bánom idő* 'hänellä on vielä kukaties miten pitkä katuma-aika (oik. minä kadun sitä -aika) edessään'. Nämä

ovat kauan olleet tunnettuja erityisesti SIMONYIN ansiosta, ja niiden teoreettinen merkitys on nähdäkseni varsin huomattava, kuten jo olen aikaisemmin eräässä yhteydessä huomauttanut, ks. Virittäjä 1944, s. 110.

En voi siis muuta kuin yhtyä Paulin kantaan, ettei mitään ankaran johdonmukaista sanaluokkajakoa voi esittää. JESPERSEN, joka teoksessaan *Philosophy of Grammar* laajasti pohtii kysymystä, päätyy hänkin siihen tulokseen, että kaikki kolme näkökohtaa, nim. merkitys, muoto ja syntaktinen käyttö on otettava huomioon. Tähän yhtyy myös prof. O. FUNKE, Martyn oppien tunnetuksi tekijä.

Tällaisella tuloksella on kuitenkin erityisesti yleiskieliopeja ajatellen sangen kauaskantava merkitys. Sehän johtaa omalla painollaan siihen, että mitään täyttä vastaavuutta eri kielten välillä ei tätä tietä voi saavuttaa. Se mitä kutsumme eri kielissä nominiksi, ei tarkoita täsmälleen samaa asiaa. Eikä tarvitse olla kysymys edes tyybiltään selvästi toisistaan poikkeavista kielistä. Onhan esim. mordvan kielessä nominin ja verbin suhde toinen kuin suomessa. Emme voi sanoa, että mordvassa verbin yksinomaisena tunnuspiirteenä olisi konjugaatiotaivutus. Jokainen nomini voi myös taipua verbin tavoin, esim. *eřzan* 'olen ersä', *eřzat* 'olet ersä', *eřza* 'hän on ersä'. Näin on asia samojedikielissäkin. Mutta niiden välillä on eroavuuksia. Jurakki-samojedissa nomini voi verbin tavoin ilmaista myös tempussuhteen, kun sen sijaan ostjakkisamojedi on toisella kannalla. Puhumme siis esittäessämme esim. uralilaisten kielten kieliopeja nomineista ja verbeistä, mutta eri kielten kohdalla tarkoitamme aina vähän erilaisia asioita; nominien ja verbien ominaisuudet eivät ole täsmälleen samat kaikissa näissä kielissä, niin samaan perheeseen kuin ne kuuluvatkin. Eikö tämä ole pohjaltaan sittenkin epätieteellistä? Eikö meidän olisi pyrittävä luomaan jokaiselle kielelle oma systeemi ja omat termit, jotka sitten pystyisimme riittävän tarkasti määrittelemään.

Tahtoisin selvittää omaa kantaani lyhyesti seuraavaan tapaan. Mitään edes lähimainkaan tyydyttävää yleiskieliooppia ei tietenkään ole olemassa. Sellainen voidaan luoda oikeastaan vasta silloin, kun kaikki mahdollinen aines on käytettävissämme, mutta siitä päämäärästä olemme vielä hyvin kaukana. Kielitiede ei saa kieltää eikä unohtaa induktiivista ja empiristä luonnettaan. Sellaiset kieliopilliset termit kuin nomini, verbi, adjektiivi, substantiivi eivät ole ankaran tieteellisiä käsitteitä, jos niitä vertaamme esim. eräihin luonnontieteellisiin käsitteisiin. Tämä ei mielestäni kuitenkaan oikeuta meitä hylkäämään niitä ja kuvittelemaan, että ne voitaisiin korvata paremilla. Enkä haluaisi pitää niitä edes epätieteellisinä. Tahtoisin kutsua näitä perinnäisen kielioopin käsitteitä *ohjetermeiksi* tai *opaskäsitteiksi*. Niille ei voi antaa muuta merkitystä kuin että ne vain opastavat kielioopin lukijaa oikeille

jäljille. Kun esim. mordvan kieliopissa puhumme nominista, niin se tarkoittaa sitä, että nomineiksi merkitsemämme sanat likipitään vastaavat eurooppalaisista kielistä tuntemiamme nomineiksi kutsuttuja sanoja. Sen sijaan että esittäisimme abstraktisen nomininmääritelmän, me tarkasti luettelemme kaikki nomineiksi nimittämiemme sanojen erikoisominaisuudet. Tämä menettely ei voi johtaa ketään harhaan, ja sen tieteellisyyttä vastaan ei myöskään voi esittää muistutuksia. Itsestään on ymmärrettävää, että eräissä tapauksissa on pakko ottaa käyttöön uusiakin termejä, kun asianomaisen kielen rakenne sitä välttämättä vaatii.

Olen useissa eri yhteyksissä tähdentänyt sitä seikkaa, että laajemmasta näkökulmasta katsottuna deskriptiivisen kieliopin ongelmat ovat lähinnä esitysteknillisiä. Sanaluokkakäsitteilyssä tämä taas tulee varsin selvästi ilmi. Varsinaiset syvällisemmässä mielessä tieteelliset probleemit aukeavat eteemme, niin pian kuin avarramme näköalaamme ja otamme historian huomioon. Meille selvää silloin, etteivät mitkään kieliopilliset kategoriat ole itsestään antautuvia ajatusvälttämättömyyksiä, vaan historiallisen kehityksen tulosta. Ei voi olla mitään epäilystä siitä, että suomalais-ugrilaisen kantakielen sanaluokkasysteemi on ollut toisenlainen kuin meidän. Voimme todeta siirtymisiä sanaluokasta toiseen, peräti uusienkin sanaluokkien syntymisiä jne. Sitä paitsi ne muodolliset kriteeriot, joiden nojalla nyt suoritamme sanaluokkakäsitteilyä, ovat olleet monenlaisten muutosten alaisia. Niinpä mielestäni on selvää, että suomalais-ugrilaisissa kielissä nykyisin tavattava postpositiosysteemi on ainakin suurimmaksi osaksi verraten nuorta. Adverbi-kategorialla voi sitäkin tuskin pitää erityisen vanhana. Voimme todeta merkillistä rinnakkaiskehitystä eri kielissä. Ainakaan periaatteessa tätä glottogonista kehitysprosessia ei tarvitse pitää minään mystillisenä tapahtumana. Asia on tietysti ymmärrettävä niin, että tulevien muutosten edellytykset kätkeytyvät aina kulloiseenkin systeemiin. Mikään systeemi ei ole staattinen, jähmettynyt, vaan kussakin sellaisessa itsessään piilee aina muutoksen edellytykset. Ei näin ollen ole mitään outoa siinä, että samanlaiset systeemit eri tahoilla vievät samanlaisiin tuloksiin. Tämä seikka on omansa vaikeuttamaan historiallisten johtopäätösten tekoa. Jos siis esim. toteamme jonkin kieliopillisen kategorian kehittyneen täyteen selvyteen kaikissa suomalais-ugrilaisissa kielissä, niin se ei oikeuta meitä vielä päättelemään, että se on yhteistä perua yhteisestä kantakielestä. Kantakielestä peritty systeemi on yhtä hyvin saattanut johtaa eri tahoilla aivan samaan tulokseen.

Mutta kääntyäksemme tarkastelemaan joitakin konkreettisia sanaluokkakäsitteilyä uralilaisten kielten alalta emme voi välttyä eräältä tärkeältä huomiolta. On jo kauan ollut tunnettua, että kielikuntamme sanojen äänteellinen struktuuri on sellainen, että kantakielen nomini- ja verbivartalot ovat

olleet kaksitavuisia ja että mitään äänteellisiä eroavuuksia näiden vartaloiden välillä ei ole ollut. Aivan toisen kuvan tarjoavat pronominit, joihin sitten vielä liittyy kieltöverbi, sekin alkuaan ilmeisesti pronomineille sukua oleva viittaussana. Ankaraa formaalista menetelmää noudattaen voimme siis jakaa uralilaisen kantakielen sanat kahteen luokkaan: yksitavuisiin pronominaalisiin sanoihin sekä kaksitavuisiin. Mielenkiintoista tässä yhteydessä on se, että tämä puhtaasti historiallis-formalistinen menetelmä johtaa samaan tulokseen kuin eräät semanttiset analyysit. Yleiskielitieteellisissä pohdiskeleissa ei näet suinkaan ole mitään uutta tämäntapainen kahtiajako, vaikka siihen ei ole päästyäkään sellaista menetelmää käyttäen, jota nyt olen nimitänyt historiallis-formalistiseksi.

Kielioppikomitean mietinnössä sanotaan, että sanat jakaantuvat merkitykseen katsoen nimityssanoihin ja viittaussanoihin. Nimityssanoja ovat sanat, jotka nimittävät mielikuvia (esine, ominaisuus, luku, tekeminen, asianhaara, esim. *hevonen, ruskea, kolme, juosta, usein*). Viittaussanat eli pronominaaliset sanat viittaavat mielikuviin, esim. *minä, tämä, sellainen* jne.

Tämä semanttisin perustein suoritettu jako ei suinkaan ole meikäläisen kielioppikomitean keksintöä, se on paljon vanhempaa perua ja on meille tullut lähinnä Noreenin välityksellä. Kuuluisassa teoksessaan *Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues* W. v. HUMBOLDT tekee eron objektiivisten ja subjektiivisten juurten välillä. Objektiiviset juuret nimittävät liikuntoja, ominaisuuksia ja esineitä ilman minkäänlaista subjektiivista suhdetta puhujaan tai puhuteltuun. Sen sijaan subjektiiviset juuret nimenomaan osoittavat juuri tällaista persoonallista suhdetta. Nämä subjektiiviset sanat edustavat Humboldtin mukaan kielen vanhinta kerrostumaa; niihin kuuluvat ensi sijassa persoonapronominit ja myös interjektiot, jotka ovat elämäntunteen pelkkiä purkautumia. Humboldtin jako on varsin lähellä sitä, jonka BOPP oli suorittanut selvitellessään fleksion syntyä. Hän näet jakoi sanat pronominaali- ja verbaalijuuriin. Muinaisintialaisten kieliopin tekijäin mukaan Bopp piti verbaalijuuria nominaalijuuria vanhempina. En ryhdy tässä tekemään pitemmälti selkoa tämän semanttisin menetelmin suoritettun sanaluokkajaon vaiheista. Haluan vain todeta, että BÜHLER *Sprachtheorie* -teoksessaan puhuu kahdesta pääluokasta, joita hän kutsuu nimillä *Zeigwörter* ja *Nennwörter*. Edelliseen kuuluvat persoona- ja demonstratiivipronominit, jälkimmäiseen taas kaikki muut. Bühleriin nojautuu myös De GROOT v. 1948 ilmestyneessä tutkielmassaan *Structural Linguistics and Word-Classes*, *Lingua* I, s. 427 ja seur. Se selvä muodollinen ero, jonka olemme todenneet uralilaisista kielistä, antaa nähdäkseni huomattavaa oikeutusta tälle semanttiselle jakoperusteelle.

Puhtaasti muodollista periaatetta seuraten voimme siis kutakuinkin tur-

vallisesti olettaa, että kielikuntamme alkuaikana yksitavuiset sanat muodostivat oman ryhmänsä kaksitavuisien rinnalla. Saamme siis kaksi proetnillistä kantasanaluokkaa:

## I

## Viittaussanat ja interjektiot

En pysty sanomaan, mitä yhteyttä yksi- ja kaksitavuisuudella voi olla sanojen funktioiden kanssa, mutta vakaumukseni on, että pelkkää sattuman leikkiä tämä äänneasussa todettava ero ei voi olla.

Paljon vaikeampi ja monimutkaisempi on sitten kysymys, kuinka jatkuvan kehityksen johdosta nimityssanojen ryhmä on edelleen jakaantunut. Lähinnä on silloin tietysti kysymys nominien ja verbien luokan syntymisestä. Yleisesti on hyväksytty ajatus, että finiittimuodot ovat syntyneet aikaisemmista nominaalimuodoista, ja tätä seikkaa on pidetty usein todistuksena siitä, että nominit ovat uralilaisella taholla vanhempia kuin verbit. Näin yksinkertainen asia ei kuitenkaan ole. Se että molemmat sanaluokat kuuluvat läheisesti yhteen ja että molempien alkuperä on sama, on nähdäkseni selvä, mutta toinen asia on, miten tämä kaikki on ymmärrettävissä. HAKULINEN on Suomen kielen rakenne ja kehitys -teoksessaan käsitellytsä naluokkien syntyä, ja pidän hänen esitystään erityisen ansiokkaana. Hän toteaa, että on olemassa johtamattomia verbejä, joiden vartalo esiintyy ilman johtimia myös nominin vartalona, esim. *kuiva-*, *sula-*, *sylke-*, *tuule-* jne. Nämä ovat kuin muinaismuistoja ajalta, jolloin sanaluokkien keskinäiset rajat eivät olleet niin selviä kuin nyt. Tahdon tässä yhteydessä, kun en voi laajakantoista kysymystramme tarkastella kaikilta mahdollisilta puolilta, omasta puolestani kosketella erästä seikkaa, jolla on käsittääkseni hyvin tärkeä merkitys. Puuttumatta lainkaan taivutussuhteissa esiintyviin eroavuuksiin voimme todeta nominien ja verbien välillä erään mielenkiintoisen eron. Pääsemme yksinkertaisten vertailujen avulla helposti yhtenäisen verbinvartalon perille, esim. *syljen*, *syljet*, *sylkee* jne. -taivutuksesta saamme astevaihteluun kajoamatta yhteisen *sylke*-vartalon. Samoin on asianlaita vastaavan nominin, sekin johtaa *sylke*-vartaloon. Ero on kuitenkin siinä, ettemme voi, jos pysymme oman kieleemme kannalla, ollenkaan osoittaa, että puhtaalla verbinvartalolla olisi ollut mitään itsenäistä funktiota, kun sen sijaan nomininvartalo kaiken todennäköisyyden mukaan on toiminut sinä kaasuksena, jonka jatkaja nykyisin on nominatiivi. Uralilaisten kielten nominatiivi on näet ollut päätteetön. Tiedämme, että puhdas nominaalimuoto, tempus- tai modusvartalo on voinut toimia ilman mitään muita suffikseja yksikön 3. persoonana, mikä nominaalilauseen pohjalle rakentuvan systeemin kannalta on varsin luonnollista, esim. *poika juoksee* < *poika* [on] *juokseva*. Mordvassa voi yksikön nominatiivi ilman mitään

## II

## Nimityssanat

suffikseja kelvata samalla tavoin yksikön 3. persoonan funktioon, esim. *etša* 'hän on ersä'. Mutta miksei puhdas verbinvartalo ole kelvannut, miksi siinä suomalais-ugrilaisissa kielissä yleensä, vähäisiä poikkeuksia lukuunottamatta, on aina tarpeen jokin suffiksi? Suomen 3. persoonassa on pree-sensissä vanha *-pa* suffiksi, mordvassa *j* suffiksi, tšeremississä *š*, suomen imperfektissä pelkkä tempussuffiksi *i*, esim. *satoi* jne.

Mielestäni täysin aiheellinen eikä vain aiheellinen, vaan myös erittäin tärkeä on kysymys, mikä on ollut puhtaan verbinvartalon käyttö ja onko meillä mitään mahdollisuuksia sen semanttiseen ja funktionaaliseen analyysiin. Vartalo on tietysti nykyisen kielioppimme kannalta abstraktio, mutta on tietysti lähdettävä siitä, että sillä on ollut aikoinaan itsenäinen ja reaalin funktio. Puhtaan johtimettoman vartalon esiintyminen yksikön 3. persoonan tehtävässä ei ole uralilaisissa kielissä kokonaan tuntematon. Niinpä näin on laita samojedin subjektiivisen konjugaation aoristissa, esim. *jilem, jilen, jile* 'elän, elät, elää'. Olisi tietysti väärin väittää, että samojedi sellaisenaan olisi säilyttänyt vanhan kannan, sillä *jile* on katsottava selväksi finiittimuodoksi, mikä se ei ole voinut olla kielikuntamme alkuaikoina. Voisimme tietysti ajatella, että verbinvartalolla sellaisenaan on ollut jonkinlainen aktiivin partisii-pin tai tekijännimen tapainen merkitys, esim. *elävä* tai *eläjä*, josta helposti voisimme päästä nykyiseen merkitykseen. Tämä ei kuitenkaan voi olla mahdollista. Jo ns. objektiivisen konjugaation muodot jäisivät selitystä vaille, jos asia näin olisi. Tunnettuahan on, ettei objektiivisen konjugaation muodoissa ole mitään objektiin viittaavaa, vaan yksinomaan subjektia osoittavia possessiivisuffikseja, esim. *hadaw, hadar, hadada*. Nämä muodot voidaan käsittää vain teon nimiksi, siis 'minun tapponi, sinun tapposi, hänen tapponsa', kun taas subjektiivisen konjugaation muodot *hadam, hadan, hada* ovat = 'minä olen, sinä olet, hän on tappaja'. Näyttää siis siltä, että verbinvartalo alkuaan ei oikeastaan ole osoittanut kumpaakaan, tekijää enempää kuin tekoakaan, vaan on tässä aspektissa ollut neutraali tai enintään sitten ollut yleisesti vain sellaista, jonka paremmin voimme kuvitella teon nimenä. Päätteiden eroavuus on sitten johtanut todettavaan merkitysten eroon, siis arvatenkin subjektiivisesti *tappo-minä* ja objektiivisesti *tappo-minun*. Tähän viittaavat omalla tavallaan myös sellaiset nominit kuin *tuuli, sylki* jne. Meidän on pakko olettaa, että samojedissa konjugaation muiden muotojen painostuksesta vartalon alkuperäinen laaja merkitysala on supistunut aoristin subjektiivisen konjugaation 3. persoonassa nimenomaan tekijännimen luonteiseksi. Tämä merkityskentän supistuminen, joka on ollut välttämätön, ei ole aina käynyt yhtä helposti, varsinkaan jos objektiivinen konjugaatio ei ole päässyt sillä tavoin kukoistukseen kuin samojedissa. Tarpeellinen merkityksen supistus on suoritettu erilaisten suffiksien avulla,



joiden olennaisena tehtävänä onkin ollut rajoittaa kantasanan merkitystä jollakin tavalla; vrt. tähän esitystäni Virittäjässä 1945. Näin käsittäisin sen merkillisen ilmiön, että johtimetön verbinvartalo on yleisesti saanut väistyä suffiksillisten muotojen tieltä.

Jos lähdemme siitä, niin kuin mielestäni onkin lähdettävä, että on ollut aika, jolloin nominien ja verbien välillä ei ole ollut mitään eroa, niin silloin meillä ei ole muuta vaihtoehtoa kuin olettaa, että sama muoto on samalla kertaa ollut sekä nominatiivi että yksikön 3. persoonana. Nominien ja verbien välisen rajan hävittäminen vie omalla painollaan siihen, että myös deklinaatiossa ja konjugaation välinen raja häviää. Nykyisessä taivutusjärjestelmässä siis yksikön nominatiivi toiselta puolen ja preesensin tai aoristin yksikön 3. persoonana toiselta puolen muodostavat sen yhdistävän renkaan, joka sitoo deklinaatiossa ja konjugaation toisiinsa. Ne ovat ikäänkuin sen grammaattisen indefiniitin jatkajia, joka on ollut kaikkien taivutusmuotojen alkusoluna. Nominien ja verbien kategoriain synty liittyy näin ollen aivan olennaisesti lauseen kehitykseen. Nominin ja verbin täydellinen identtisyys on ymmärrettävissä periaatteessa vain yksijäsenisen lauseen puitteissa. Tämä vie meidät hyvin etäälle, kauas uralilaisen kantakielen taakse. Uralilainen kantakieli oli jo saavuttanut sellaisen kehitysasteen, jossa nominit ja verbit olivat toisistaan erotettavissa, vaikka raja ei ollut vielä kehittynyt läheskään niin selväksi kuin nykyisin ja vaikka emme osaa sanoa, millä perusteilla kaikissa tapauksissa ero on tehtävä.

Sanaluokkien formaalinen ja semanttinen kahtiajako on peräisin esiuralilaiselta kaudelta. Sen sijaan uralilainen kausi oli jo suorittanut nimityssanojen luokassa alustavan rajankäynnin nominien ja verbien välillä. Periaatteessa ei liene mahdollista olettaakaan muita sanaluokkia, sillä muut kaikki näyttävät olevan myöhäisiä.

PAAVO RAVILA

### Les classes de mots considérées surtout du point de vue des langues ouraliennes

Après avoir examiné les idées exprimées, ces derniers temps, sur les classes de mots, l'auteur aboutit à ce résultat que le jugement porté par Hermann Paul est toujours valable. Il est aussi peu possible de classer les mots d'une manière satisfaisante en se servant des moyens sémantiques qu'en utilisant des moyens purement formels. Les faits pratiques exigent qu'on tienne compte à la fois du sens, de la morphologie et de l'emploi syntactique des mots. Ainsi, en

finnois, le groupe des adjectifs numériques n'est fondé que sur le sens. Au point de vue morphologique ils ne diffèrent ni des substantifs ni des adjectifs. Quant à leur fonction, il faut se rendre compte que dans le nominatif *kaksi miestä* l'adjectif numéral constitue le mot principal, tandis qu'au génitif *kahden miehen* il est épithète. Parfois le point de vue morphologique et le point de vue fonctionnel se contredisent; il en est souvent ainsi en hongrois, ou la forme

personnelle du verbe peut avoir les fonctions de quelques autres parties de la proposition.

Ainsi il n'est pas possible de donner une définition exacte des catégories grammaticales comme le nom, le verbe, etc. Dans les différentes langues, elles désignent toujours des choses un peu différentes. Dans le mordouan, p.ex., les noms peuvent se conjuguer comme des verbes, ce qui constitue une différence entre eux et les noms finnois. Les notions grammaticales sont plutôt des termes guides, qu'il ne faut pas trop chercher à définir. Ils mettent le lecteur seulement sur la piste, afin qu'il sache de quoi il s'agit. Au lieu de donner des définitions générales boiteuses, il vaut mieux donner, par rapport à chaque langue, une explication détaillée.

Au fond, tous les classements descriptifs servent des buts pratiques. La question des classes de mots ne devient purement scientifique que lorsque nous l'envisageons dans la perspective historique. Il est évident que les classes de mots, comme toutes les catégories de la langue, sont le résultat d'une évolution historique. Elles ne sont pas des nécessités logiques fondées sur une corrélation supposée entre la pensée humaine et la réalité. Au moyen de la méthode purement historique-formelle on peut montrer que du côté ouralien, il existait à l'origine deux classes de mots distinctes, savoir les mots pronominaux monosyllabiques 'Zeigwörter' et les appellatifs dissyllabiques 'Nennwörter'. Dès l'épo-

que ouralienne a commencé la répartition des appellatifs en deux groupes, c'est-à-dire en verbes et en noms. Il existe encore en finnois des mots qui, étant à la fois des verbes et des noms, ont le même radical pour ces deux fonctions, p.ex. *sylke-*, *tuule-*, etc. Il est intéressant de constater que le radical du verbe a d'assez bonne heure perdu son indépendance. Il n'apparaît plus presque jamais tel quel, mais en demandant un suffixe, même à la 3<sup>e</sup> pers. sing. Le radical du nom, par contre, est apparu, sans aucun suffixe, comme nominatif. L'auteur étudie la fonction originale du radical du verbe et aboutit au résultat qu'il a servi de 3<sup>e</sup> pers. sing., ce qui est le cas encore aujourd'hui en samoyède. L'effacement de la limite entre les noms et les verbes mène cependant à la disparition de la limite entre la conjugaison et la déclinaison. Dans le système actuel de flexion, le nominatif sing. d'une part, d'autre part la 3<sup>e</sup> pers. sing. du présent constituent le lien entre la conjugaison et la déclinaison. Ils continuent, pour ainsi dire, l'indéfini grammatical, qui a été la cellule d'origine de toutes les formes de flexion. La naissance de la catégorie des noms et de celle des verbes se rattache d'une manière essentielle à l'évolution de la phrase, et leur identité complète ne peut être comprise que dans le cadre d'une proposition composée d'une seule partie.

PAAVO RAVILA